

*V. Politieke geschiedenis /
Histoire politique*

NICOLAS NAIF

«L'Eurocommunisme en Belgique. Crises et débats autour d'une voie belge au socialisme (1954-1982)»

Brussel, CarCoB asbl, 2004, 356 p.

In een verzuilde maatschappij als de Belgische is er geen plaats voor een communistische partij, wordt wel eens gezegd met de impliciete overtuiging dat partijen inherente emanaties zijn van maatschappelijke breuklijnen en ontwikkelingen. De Kommunistische Partij van België (KPB) was tussen haar oprichtingsjaar 1921 en begin jaren 1980, toen ze haar laatste parlementariërs verloor, zestig jaar lang min of meer zichtbaar in het nationale politieke veld. En toch kon ze eigenlijk slechts op aandacht en aanhang rekenen tijdens enkele momenten of periodes gedurende dewelke de Belgische samenleving werd

geconfronteerd met een diepe crisis en radicalisering. Uiteraard denken we dan in de eerste plaats aan de jaren van de Tweede Wereldoorlog.

In zijn omvattende werk over de Belgische communisten in het verzet, stelde José Gotovitch reeds dat de KPB na de oorlog haar kans miste om een factor van belang te worden in de Belgische maatschappij. Zij ging compleet voorbij aan democratische manieren om sociale veranderingen tot stand te brengen : zowel de partij als de hele Internationale Kommunistische Beweging bleven zich onveranderd inspireren op het stalinisme en de conceptuele armoede die er kenmerkend voor was, waardoor dit “een nieuwe weg naar het socialisme” in de weg stond¹³.

In zijn voorwoord bij het recente boek (2004) van historicus Nicolas Naif over de Belgische communisten en het eurocommunisme van de jaren 1970-1980 – de bewerking van een licentiaatverhandeling – stelt José Gotovitch zich opnieuw de vraag of het eurocommunisme geen gemiste kans was voor een nieuwe weg naar het socialisme, juist op een moment dat die traditionele zuilen veel van hun legitimiteit en wervingskracht verloren hadden. Dit gebeurde onder invloed van nieuwe ontwikkelingen en factoren in het politiek-maatschappelijke leven zoals de triomf van het neoliberalisme, de brede ontkerstening van de samenleving in haar geheel, de groei van regionale partijen en de komst van de groenen. Waarom kon hiernaast het eurocommunisme, nochtans gestuwd door een internationale golf, niet

evenzeer een weg naar betekenis vinden in de Belgische samenleving¹⁴ ?

Het probleem was dat die golf niet veroorzaakt was door een natuurlijk gedreven aaneenschakeling van oorzaak en gevolg; het eurocommunisme was geen onbewimpeld antwoord of belofte die ontstaan was uit een algemene maatschappelijke noodzaak, het was meer een verbale constructie waarmee West-Europese communistische partijleiders in eerste en laatste instantie naar zichzelf verwezen. Het ging dan vooral om de partijen van Italië, Spanje en Frankrijk, die met het grootste gewicht in de Internationale Kommunistische Beweging. Met het eurocommunisme wilden enkele partijen zich losmaken van hun ‘vader’ – de Kommunistische Partij van de Sovjet-Unie (KPSU) – maar tezelfdertijd was er ook de angst om een vertrouwde weg te verlaten en de bruggen definitief op te blazen. Het eurocommunisme was als een late pubertijd van het communisme waar de volgende fase van ontwikkeling, die van de volwassenheid en de gevormde persoonlijkheid, eigenlijk nooit op gevolgd is. Het eurocommunisme dekte een veelheid aan betekenissen en incarneerde sinds het midden van de jaren 1970 meer de problematische zoektocht naar een eigen communistische identiteit, dan een duidelijk en concreet alternatief op het alom bepalende sovjetvoorbeeld.

Het boek van Nicolas Naif is één van de eerste – en door zijn volledigheid, naar alle waarschijnlijkheid ook één van de laatste – werken die aan dit fenomeen gewijd

13 JOSÉ GOTOVITCH, *Du rouge au tricolore. Résistance et Parti communiste*, Brussel, 1992, p. 456.

14 NICOLAS NAIF, *L'eurocommunisme en Belgique...*, p. 13.

worden¹⁵. De auteur heeft ervoor gekozen om zijn verhaal over het eurocommunisme in België te laten beginnen in 1954 en dat heeft zo zijn redenen. Die datum was, meer misschien in hoofde van de betrokkenen dan in de concrete praktijk van het Belgische communisme, een mijlpaal in het collectieve geheugen van de KPB. Het partijcongres te Vilvoorde dat jaar, '1954' of kortweg 'Vilvoorde', werd één van de meest belangrijke referenties in de identiteit van Belgische communisten. Met Vilvoorde had de partij immers een bewijs van respect en goede omgang verworven: de oude stalinistische leiding die verantwoordelijk gesteld werd voor de fouten van het verleden, werd tijdens dit partijcongres vakkundig afgezet en van de scène verwijderd om plaats te maken voor een nieuwe garde. De overlevering wil dat de sektarische top onthoofd werd door de democratische basis en dat hiermee het begin ingeleid werd van "een Belgische weg naar het socialisme". Dit is tegelijk ook de ondertitel van het boek van Naif: "*crises et débats autour d'une voie belge au socialisme (1954-1982)*".

Maar Vilvoorde was ook de herhaling van een welgekend scenario volgens hetwelk de (re)productie plaatsvond van de 'communistiche subjectiviteit', doorheen de discursieve praktijken rond de 'eenheid'. Zowel de praktijk van de autokritiek als die van de uitsluitingen was immers eigen aan het bureaucratisch model van het democratisch-centralisme, dat nauw verbonden is aan de communistische cultuur rond eenheid en solidariteit ("tussen antifascisten" in de jaren 1930, "tussen

de nationale bevolking" in de jaren 1940, "tussen arbeiders en intellectuelen" in de jaren 1950-1960). Via deze noties werden de grenzen afgebakend van het toelaatbare en het niet-toelaatbare, in functie van de specifieke doeleinden van de partij: ze maakten intrinsiek deel uit van de vertogen die bijdroegen tot de disciplineren van de communistische militant, met zijn voorhoederol in de maatschappij.

In 1954 was de Koude Oorlog voorlopig over haar hoogtepunt heen en vond er zowel in de Sovjet-Unie als in Amerika een machtswissel plaats. De stabilisatie van de wereldeconomie ging gepaard met een versoepeling in het kamp-denken, en andere maatschappelijke tegenstellingen kwamen op de voorgrond. In België kwamen na een regeringswissel de socialisten en de liberalen aan de macht én incasseerde de KPB voor een derde maal op rij een grote verkiezingsnederlaag. Voor een deel van de communistische militanten was dat de aanleiding om definitief te breken met het bestaande leiderschap. Na het 'sektarisme' van de afgelopen jaren, pleitten zij voor een nieuwe 'eenheid met de basis' en een 'terugkeer naar de massa's'. Concreet betekende dat een opening naar de socialistische partij toe. Maar daarvoor moest eerst de oude leiding opzij geschoven worden, zodat de nieuwe leiders aan legitimiteit konden winnen. Dat gebeurde o.a. via de autokritiek, die als een loutering het begin van de vernieuwing moest aangeven, maar die tegelijk juist de basis vormde van die communistische subjectiviteit en partijdisciplineren. Zo regelde de autokritiek de verhoudingen

15 Eerder verscheen wel al: JOSÉ GOTOVITCH, PASCAL DELWIT & JEAN-MICHEL DE WAELE, *L'Europe des communistes*, Brussel, 1992.

en de mobiliteit tussen de basis en de top, met andere woorden : het (voort)bestaan van de partij ¹⁶.

Nicolas Naif geeft dan ook aan dat Vilvoorde vooral een overlevingsreflex was van de communistische militanten. In 1956, twee jaar na dit congres, werd de aftakeling van de KPB verder bevestigd door de gebeurtenissen die volgden op het XXe congres van de KPSU. Chroetsjov had er de misdaden van Stalin veroordeeld, maar twijfelde er enkele maanden later zélf niet aan om de Hongaarse opstand – een reactie op die veroordeling van Stalin, waardoor niet enkel diens imago was aangetast, maar ook het prestige en het centralisme van de KPSU – met geweld neer te slaan. Deze sovjetinterventie trok enkele militanten (o.a. Bert Van Hoorick) definitief over de streep om de KPB te verlaten. De nieuwe leiding bleef op haar beurt immers de Sovjet-Unie verdedigen, ook al had de theorie van de ‘vreedzame coëxistentie’ heel wat vragen doen rijzen en was er in de nasleep van Hongarije voor het eerst ook een interne verdeeldheid aan het licht gekomen tussen vernieuwers en orthodoxen, centralisten en autonomisten, dogmatici en revisionisten. Die verdeeldheid zou de volgende jaren en decennia enkel maar toenemen.

Verder dan 1954/1956, grijpt de auteur in zijn boek het eurocommunisme aan om eigenlijk de *volledige* naoorlogse geschiedenis van de KPB uit de doeken te doen, in zes hoofdstukken en een epiloog die elkaar op chronologische wijze opvolgen,

om op enigszins fatalistische wijze af te sluiten met de opheffing en het verdwijnen van de KPSU, de Sovjet-Unie en het communisme op het einde van de jaren 1980. Dat betekende het einde van een cyclus die begonnen was met de Eerste Wereldoorlog en de Russische Revolutie. In de loop van de twintigste eeuw had het communisme uiteenlopende gevoelens geïnspireerd : van de meest enthousiaste verwachtingen omtrent een socialistische revolutie en een lichtbaken die de weg zou leiden naar gelijkheid, vrede en een overwinning van de klassenstrijd, naar een collectivistisch doembeeld met totalitaire neigingen.

Oktober 1917 werd de hoofdreferentie in de communistische identiteit en was de aanleiding voor de oprichting van een reeks communistische partijen, die vaak een afscheuring waren van de bestaande socialistische en arbeiderspartijen. Enkele decennia later werd ook de Tweede Wereldoorlog, door het engagement van communisten in het verzet en door de rol van Rusland in de overwinning op Duitsland, een krachtig referentiepunt. De Koude Oorlog – een laatste referentiepunt – luidde dan een volgende fase in van polarisatie en radicalisering, waarbij “de hiërarchie en controle binnen de communistische wereld werden opgedreven” en “de Westerse communisten louter epigonen werden van hun sovjetkameraden”. Nicolas Naif laat hierbij op het eerste gezicht veronderstellen dat die verstarring het resultaat was van externe factoren, terwijl de wortels ervan natuurlijk lagen in de eigenheid van die communistische

¹⁶ Zie hierover onder andere : WIDUKIND DE RIDDER, *De communistische kaderpolitiek onder de Koude Oorlog. De uitsluitingen uit de Kommunistische Partij van België als dimensie van het democratisch-centralisme: 1944-1956*, Vrije Universiteit Brussel, onuitgegeven licentiaatverhandeling, 2004.

partijen zélf, waar de mechanismen en principes van controle en gelijkvormigheid via autokritiek en -censuur nooit echt verdwenen waren, ook niet na de bevrijding. Het koude-oorlogssektarisme viel dus niet plots uit de lucht.

Maar tegelijk moet nu ook weer niet alles worden teruggebracht naar een loutere modellering op het sovjetmodel. Nicolas Naif legt uit hoe het communisme ontworpen werd als een rigide en mondiaal systeem – één project met één gemeenschappelijk streefdoel – maar hoe daar via een ‘dialectische logica’ ook ‘verschillende verbuigingen’ op zijn ontstaan, die te maken hebben met de verschillende nationale kaders waarin de Westerse communistische partijen waren ingeplant. De auteur heeft het, in navolging van een reeks andere historici van het communisme, over de ‘ambiguïteit’ van die partijen. Die ambiguïteit werd gecreëerd door het samengaan of de afwisseling in die partijen van enerzijds de teleologische dimensie en anderzijds de maatschappelijke. Het eerste kenmerk dekt dan alle zogenaamde invariabele karakteristieken van het communisme zoals de organisatie, de doctrine en de rol daarin van de USSR. De tweede dimensie heeft dan betrekking op de (politieke, culturele en sociale) eigenheid van de maatschappij waarin die partijen functioneren. De auteur verwijst meermaals naar dat model om het eurocommunisme in de Belgische context te kunnen plaatsen, waarbij het gekoppeld wordt aan het concept van de identiteit. In het eurocommunisme stond immers vooral de communistische identiteit op het spel, aangezien het de communisten verplichtte om een aantal zekerheden in vraag te stellen en na te denken over

een reeks begrippen die sinds het einde van de jaren 1960 binnen de communistische beweging het onderwerp waren van discussie, zoals de solidariteit tussen communistische partijen, het model van de ontwikkeling naar het socialisme en de autonomie van de politieke lijn. Welke positie nam de KPB daarbij in, hoe stond zij tegenover ‘het probleem’ van de dissidenten, welke afstand nam zijn ten aanzien van de KPSU en hoe ver reikte voor haar de internationale solidariteit? Hoe evolueerde haar houding doorheen de jaren, van de bevrijding en Vilvoorde, over de woelige jaren 1960 – toen het tot een crisis kwam in de Internationale Communistische Beweging – en de jaren 1970 toen er een nieuwe periode aanbrak – o.a. gekenmerkt door het einde van de Zuid-Europese dictaturen – tot in de jaren 1980 toen het (euro)communisme een stille dood stierf?

In zijn antwoord op al die vragen heeft Nicolas Naif oog voor nuance. Zo merkt hij op dat we in de geschiedenis van het eurocommunisme niet zozeer op zoek moeten gaan naar concrete resultaten, maar naar ‘de ideeën’ in het globale discours en in de officiële verklaringen. Bij de communisten gaat het immers vooral om een *taaldaad*, waarbij de keuze van bepaalde termen – juist omwille van de disciplinerende werking van het discours – op zich al een engagement is. Vandaar het grote belang van bepaalde teksten *an sich* en de beelden die zij oproepen (zoals de dictatuur van het proletariaat of de etappe naar het socialisme), ongeacht de vraag of / hoe ze concreet vertaald kunnen / moeten worden in de sociale en politieke realiteit. Omdat de KPB zo klein was betekende dat natuurlijk ook dat bepaalde

ideeën, de verschillende stromingen die ze belichaamden en de politieke strijd die ermee gepaard ging, sterk verbonden waren met bepaalde personen. Dat heeft dan betrekking op de sociologische en geografische kenmerken van het milieu waarin de verschillende opvattingen het licht zien. Zo was er in de communistische beweging natuurlijk een wereld van verschil tussen de Brusselse intellectuelen, de Luikse metaalbewerkers, de Antwerpse havenarbeiders en de Gentse studenten.

Nicolas Naif bekijkt de KPB dus geenszins als een monolithisch blok, wel integendeel. Maar tegelijk ontsnapt hij niet helemaal aan de zelfgerichtheid van de partij en de interne logica van dat communistische ideeënsysteem, terwijl de lezer juist soms wat extra aandacht verlangt voor de ruimere maatschappelijke context waarbinnen het eurocommunisme te situeren valt (zoals de heropleving van het arbeidersverzet en de opkomst van nieuwe sociale bewegingen in de jaren 1960-1970). We vernemen daarentegen het volledige verloop van alle partijcongressen sinds de oorlog, van nummer VIII tot nummer XXXIV. De rode lijn daarin valt kort samen te vatten : een partijleiding die een voortdurende evenwichtsoefening uitvoert tussen vernieuwers en pro-sovjets, die geen positie durft kiezen tussen die verschillende strekkingen en waarbij de partij tenslotte steeds verder inkrimpt.

Post-Vilvoorde en de langzame ontwikkeling naar een eurocommunisme

Zoals eerder gezegd, zorgde Vilvoorde niet meteen voor fundamentele veranderingen in de organisatie en structuren van de KPB, enkel in haar bezetting. Pas tijdens

het volgende congres werd er voor het eerst echt aandacht besteed aan de Belgisch-maatschappelijke dimensie (met name het sociaal-democratisch reformisme en de katholieke godsdienst) en het was nog eens wachten tot het daaropvolgende congres in 1960 vooraleer de notie van 'vreedzame coëxistentie' in de teksten verkozen werd boven die van 'revolutionaire weg', en dat de 'dictatuur van het proletariaat' achterwege gelaten werd ten voordele van 'structuurhervormingen' en 'strijd tegen het monopoliekapitalisme'. Op termijn werd de partij ook niet meer de 'avant-garde van de arbeidersklasse' genoemd, maar (slechts) één onderdeel van de (Belgische) arbeidersbeweging. In België kraaide geen haan naar die aanpassingen, maar voor de partij zelf waren die taaldaden een enorme stap, ook al werd het principe van de onvoorwaardelijke trouw hiermee geenszins in twijfel getrokken.

De partij paste zich dus langzaam en enkel woordelijk aan de nieuwe realiteit aan, maar werd alweer voorbijgestreefd door nieuwe ontwikkelingen : met haar unitarisme liep zij hopeloos achter op de *Mouvement populaire wallon* (MPW) en met haar besluiteloosheid werd ze helemaal voorbijgestoken door de radicale pro-Chinese strekking van Jacques Grippa, die o.a. studenten en intellectuelen rond zich had weten te verzamelen. Met die linkse concurrent verloor de KPB het monopolie over een zekere cultuur van radicale en systematische oppositie tegen het systeem, wat nu juist zo lang haar aantrekkingskracht was geweest voor opeenvolgende generaties van kiezers en militanten, voor wie het soms meer ging om de marxistisch-leninistische principes dan om de partij zelf. Langs één kant, o.a. bij de

gematigden en bij de voorstanders van een progressieve frontvorming, werd de partij een te grote volgzaamheid ten aanzien van de KPSU en te weinig autonomie verweten. Langs de andere kant nam men haar een te sterk reformisme, een verzaken aan de originele principes kwalijk.

Voorzichtigheid en onbeslistheid zou de Belgische communisten en hun leiders kenmerken : ze gingen op zoek naar een nieuwe identiteit, ergens tussen gauchisme en reformisme, maar zonder veel ruimte voor creativiteit en initiatief. De interne verdeeldheid – die echter nooit openbaar gemaakt werd – liep grotendeels volgens regionale lijnen. Een eerste strekking werd belichaamd door een kritische fractie uit de Borinage met aanvoerder René Noel, de Brusselse intellectuelen en op termijn ook enkele Vlamingen, terwijl de tweede strekking vooral te situeren was in het Luikse (met o.a. Théo Dejace en Marcel Levoux). Nicolas Naif beschrijft die evoluties in detail, maar gaat niet nader in op de sociologie van deze (hoofd)personages en de maatschappelijke context waaruit ze voortkomen; evenmin probeert hij ze psychologisch of op individuele wijze te benaderen. Dat is in zijn boek ondergeschikt gemaakt aan de globale geschiedenis van de KPB, waarin de persoonlijke breekpunten geen prioriteit vormen.

Op internationaal vlak was er ondertussen heel wat gebeurd. De auteur gaat in op de Praagse lente – de poging om “een socialisme met een menselijk gezicht” te lanceren – en de harde lijn van Breznev die dat aan flarden sloeg, maar over mei '68 in de universitaire wereld, de plaats van de KPB daarin en de rol van sociale bewegingen in het algemeen in een

veranderende maatschappelijke context, komen we niet zo veel te weten. Onder de maatschappelijke veranderingen noemt Nicolas Naif wel “de progressieve verdwijning van de arbeidersklasse als een duidelijk identificeerbaar en definieerbaar geheel”, ten voordele van nieuwe gegevens zoals het feminisme, minderheden en het groene gedachtegoed – waarbij men zich natuurlijk kan afvragen in hoeverre die arbeidersklasse ooit al een compleet bepaalde groep vormde in de samenleving. Die ontwikkelingen zetten de (Westerse) communistische partijen er wel toe aan om na te denken over de maatschappij waarbinnen ze functioneerden – in de KPB deed het begrip ‘kritische solidariteit’ haar intrede – en dat betekende voor velen het begin van het eurocommunisme.

Ook binnen de Internationale Communistische Beweging was de tegenstelling tussen vernieuwers en orthodoxen steeds meer aan de oppervlakte gekomen. En de nakende regeringsdeelname in Frankrijk en Italië had de kwestie van de geleidelijke en parlementaire weg naar het socialisme opnieuw op de agenda geplaatst. Toch is het pas in 1975 dat de term ‘eurocommunisme’ voor het eerst gebruikt werd, door een Joegoslavische journalist die buiten de communistische beweging stond. Dat maakte het woord al meteen verdacht in de ogen van heel wat communistische leiders. Maar er bestond wel eensgezindheid over het feit dat het eurocommunisme op meer betrekking had dan enkel op het eigen Westerse partijwezen : voor een stuk ging het inderdaad om een regionale strategie voor “machtsovername langs niet-revolutionaire weg” en deels *was* het een nieuwe vorm van communisme “met aandacht voor de nationale belangen en

verantwoordelijkheden”. Maar het was misschien vooral een geestesgesteldheid die erin bestond om afstand te nemen van het sovjetcommunisme en plaats te maken voor kritiek en autonomie. Nicolas Naif omschrijft het in ieder geval als : “*un ensemble cohérent, une communauté d'idées et de réponses à la crise économique, omniprésente, qui était l'un des traits d'union entre quelques partis communistes de pays capitalistes*”¹⁷.

Tijdens de bijeenkomsten van de Internationale Kommunistische Beweging kwamen de divergerende opvattingen van de deelnemers aan het licht. De meningsverschillen omtrent concepten als ‘weg naar het socialisme’, ‘interne kritiek’, ‘internationale solidariteit’ en ‘marxisme-leninisme’ maakten definitief een einde aan de eendracht en de uniformiteit. Ook binnen de KPB begon een deel van de militanten, vooral dan de Brusselse en Gentse geledingen, steeds meer belang te hechten aan de kritiek dan aan de solidariteit : het kleine groepje rond Jef Turf bijvoorbeeld, kon juist door haar marginale positie binnen de partij radicale standpunten innemen, terwijl de leiding vooral voorzichtig de brokken bleef lijmen tussen de Waalse federaties. In die zin was er dus wel degelijk een verband tussen de vorm van de ideeën en de maatschappelijke / partijpolitieke positie van de producenten ervan. In tegenstelling tot de KPB namen de communistische partijen van Italië, Spanje en Frankrijk geen blad meer voor de mond en bekritiseerden zij openlijk de KPSU voor haar politiek ten aanzien van de zogenaamde dissidenten.

Voor een kleine partij als de KPB stond het doorsnijden van de band met de Sovjets evenwel gelijk aan het verloochenen van de eigen identiteit. Maar het zwijgen over de dissidenten betekende tegelijk het falen van alle pogingen die sinds het midden van de jaren 1950 ondernomen waren geweest om een diepere verankering te vinden in de Belgische samenleving.

Verdeeldheid, maar wat met de Vlaamse component ?

Tijdens de congressen van de KPB op het einde van de jaren 1970 werd duidelijk dat in België het eurocommunisme vooral gekoppeld was aan de interne organisatie en de band met de socialistische landen. Aan Vlaamse zijde werd het bovendien gelinkt aan een federalisering van de partij. Wat die federalisering betreft en de Vlaamse component in het Belgische communisme, laat Nicolas Naif ons een beetje in het ongewisse. Daardoor neemt hij eigenlijk voor een stuk het discours van de partij over. Maar de auteur refereert bijvoorbeeld wel naar een interview en het boek van Jef Turf, *Een politieke identiteit voor de communisten* (1977). Dat was, in bedekte termen, een manifest voor het eurocommunisme en vormt als dusdanig een interessante bron voor dat fenomeen in België. Dit boek kende een relatief succes op de Vlaamse markt, maar wordt slechts vrij kort toegelicht. Daarenboven wordt de Vlaamse fractie in de KPB niet echt gekoppeld aan de bredere maatschappelijke context in Vlaanderen sinds de Tweede Wereldoorlog (met o.a. de positie van extreem-rechts,

17 NICOLAS NAIF, *L'eurocommunisme en Belgique...*, p. 147-148.

de sociaal-economische ontwikkeling, de sterke institutionalisering en de rol van de christen-democratie). We vernemen dat het eurocommunisme 'in de mode' was in sommige Vlaamse intellectuele middens van de jaren 1970-1980. Maar wie was Turf, sociologisch gezien? En wat verklaarde zijn succes in Vlaanderen?

Nicolas Naif staat daarentegen lang stil bij een sessievoorberedende tekst van Claude Renard van 1978 over de evolutie van het internationalisme, in termen van een toenemende diversificatie. Dat was een belangrijk rapport omdat het als dusdanig voor het eerst de hele partij bond. Het was een eerste publieke en officiële *outing* van de KPB wat betreft het eurocommunisme. In de bespreking ervan in de *Drapeau rouge* werd het eurocommunisme omschreven als 'een positieve realiteit' die het midden hield tussen solidariteit en onafhankelijkheid. Naif heeft het over "(une) reconnaissance des convergences d'idées et de spécificités dans les pratiques propres à chaque PC"¹⁸. Maar terwijl aan Vlaamse kant de artikelen over het eurocommunisme in aantal bleven toenemen, bleef men aan Franstalige zijde nog steeds een vorm van autocensuur hanteren in de benadering ervan... en dat wanneer op internationaal vlak de aftocht van het eurocommunisme al was ingezet. Dat is, als men, zoals Naif doet, de opkomst of afgang van het eurocommunisme impliciet verbinden met de éénsghezindheid of niet tussen socialisten en communisten of tussen de buitenlandse communisten onderling – waarmee eigenlijk ook wordt aangegeven dat het eurocommunisme als

dusdanig geen eigen draag – of wervingskracht had.

Het einde van de KPB en andere communistische partijen hield niet enkel verband met hun houding ten aanzien van het eurocommunisme (en de interne verdeeldheid die het veroorzaakte). Nicolas Naif merkt trouwens op dat de term intussen meer een bewijs van goed gedrag geworden was dan 'een actief concept'. Het einde had in de eerste plaats natuurlijk te maken met het compleet voorbijgestreefd maatschappelijk project van die partijen (o.a. hun blijvende identificatie met 'de arbeidersklasse' en hun streven naar "een vreedzame, democratische en pluralistische weg naar het socialisme"). Ze waren er niet in geslaagd om zich te vernieuwen ten aanzien van maatschappelijke veranderingen zoals de uitbreiding van de tertiaire sector, de opkomst van het regionalisme, het verleggen van de strijdvelden en, globaal gezien, de toenemende complexiteit van de politieke en economische wereld. De tegenstelling tussen het nationale kader en de zogenaamde teleologische dimensie van het communisme – het constante spanningsveld dat er bestond tussen het sociaal-politieke en het internationale aspect – werd daarbij onoverbrugbaar. Ook de KPB was zich bewust van die evolutie, maar kon zich niet aanpassen: het gebrek aan kiezers en de meningsverschillen tussen militanten, vooral over de kwestie van de internationale solidariteit, herleidden de partij tot een loutere discussieclub, waar enkel nog de teksten een bewijs van het eigen bestaan waren.

18 NICOLAS NAIF, *L'eurocommunisme en Belgique...*, p. 204.

Vandaar waarschijnlijk dat Nicolas Naif de communistische ideologie bekijkt als voornamelijk een systeem van ideeën (en teksten). Maar een ideologie is ook veel meer dan een geheel van ideeën, en ze staat altijd in verbinding met de maatschappelijk realiteit waarin ze wil ingrijpen. Ideologieën hebben een functie en dat is (via machtsuitoefening) de maatschappij / de partij veranderen / bestendigen. Vanuit die optiek kan het ook interessant zijn om de KPB te benaderen vanuit organisatiesociologisch standpunt: partijen zijn immers niet enkel de vereenzelving van breuklijnen in de samenleving, maar ze worden ook gekenmerkt door interne breuklijnen tussen mensen die verschillende objectieven en doelen nastreven, die vaak aan elkaar tegengesteld zijn. Vanuit dat oogpunt wordt het hoofddoel van die organisatie of partij simpelweg overleven. De KPB heeft zich lang telkens opnieuw weten te regenereren en instandhouden, maar uiteindelijk werden de verschillen te groot om nog overwonnen te kunnen worden.

Eva Schandevyl